

Səbinə Gülçin qızı İbrahimli ⁴²
MƏMMƏD SƏİD ORDUBADİNİN LIBRETTOLARI

Ədibin liberrettoları Azərbaycanın görkəmli bəstəkarlarının ayrı-ayrı dəsti-xəttinə məxsus bir gedişlə, ayrı-ayrı musiqi fantaziyasının pöhrələnməsilə ayaqlaşmışdır. Bu isə bəlkə də müşgül sayıla bilən bir işdir. Çünki bu zaman söz müəllifi hər bir bəstəkarın bütün yaradıcılığını izləməli, üslubunu müəyyənləşdirməli, musiqi təxəyyülünün hardan qidalandığını öyrənməlidir. İlk baxışda Üzeyir bəyin musiqi yaradıcılığı nə qədər möhtəşəm olsa da, hər bir nümunəsi yadda qalan olduğu üçün olduqca sadə görünə bilər. Lakin bu tamamilə belə deyil. Üzeyir bəyin musiqilərində dərin fəlsəfi məzmun, məna içində məna vardır. Ədibin yaradıcılıq əlaqəsində olduğu o biri bəstəkarların da öz ahəngləri, bir-birini əvəz edən musiqi məqamları, çalarları mövcuddur. Uşaq vaxtından tar çalmış və bütün muğamları əz eləmiş Üzeyir bəy, Fikrət Əmirov, Səid Rüstəmov şübhəsiz ki, muğamlar məqamlar üstündə kökləndiyi üçün bunları çox yaxşı bilirdilər.

Məlumdur ki, M.S.Ordubadi Azərbaycanın dahi şairi Nizami Gəncəvi haqqında çoxsayda məqalələr yazmış və “Qılinc və qələm” kimi möhtəşəm bir tarixi roman meydana gətirmişdir. Lakin bütün bunlarla kifayətlənməyən ədib dahi şairə olan intəhasız sevgisini bir də 1948-ci ildə Nizami Gəncəvinin yubileyi münasibətilə yaratdığı Əfrasiyab Bədəlbəylinin (1907-1976) “Nizami” operasının liberrettosunun süjeti və kompazisiyası ilə izah etmişdir. Librettonu Əfrasiyab Bədəlbəyli M.S.Ordubadinin “Qılinc və qələm” romanının motivləri əsasında qələmə almışdır, lakin yuxarıda deyildiyi kimi süjet və kompazisiya M.S.Ordubadi tərəfindən yazılmışdır. Məsələ burasındadır ki, Əfrasiyab Bədəlbəyli “Nizami” operasını zəngin musiqi lövhələrlə meydana gətirsə də, M.S.Ordubadinin təqdim etdiyi librettodan xeyli fərqlənir. Ədibin əsərində Nizaminin sevdidi və qəlbini verdiyi Səba obrazı yoxdur, onun əvəzinə Rəna obrazı var. Ədibin əsərində isə Rəna sadəcə saray xidmətçisidir. Bundan əlavə süjet boyu bütün fənalıqları törədən Qətib surəti Əzra surəti ilə əvəz olunmuşdur. M.S.Ordubadinin yazdığı süjetdə İlyas (Nizami) gözəl və səfali bir bağın yanında kötüyün üstündə oturub şeir yazır və sevgilisi Səba ona yaxınlaşır. Aşıqanə sözlərlə söhbət edirlər. Əfrasiyab Bədəlbəylinin yazdığı librettoda isə başlanğıc bu şəkildə təqdim edilir:

“Gəncədə mülayim bahar günü. Nizami Gəncəvi sairələrin əhatəsində öz yeni seirlərini oxuyur. Elə buradaca bağda saray şairi Kəmaləddinin müsəviəti ilə Gəncə hakimi gəzir. Sevpur səsləri hökmdar Qızıl Arslanın elçisinin gəldiyini bildirir. O, hökmdara və Nizamiyə məktublar təqdim edir. Qızıl Arslan Nizamini sarayına dəvət edir və ona yeni poema yazmağı tapşırır”[2, s.386-387].

M.S.Ordubadinin yaratdığı librettoda isə dahi şairin yüksək şəxsiyyəti hərtərəfli biçilmiş, doğun şəkildə xarakterizə edilmiş və şairi tanımayanlara belə onun tək şair kimi deyil, bir insan kimi hansı zirvədə olduğu ətraflı şəkildə bəyan edilmişdir. Əsərdə əsas amaliyə həmişə olduğu kimi azərbaycançılıq ideyasıdır. Ədib Nizami obrazını eyni zamanda azərbaycançılıq ideyası üzərində xarakterizə etmişdir. Bəzi tənqidçilər çox zaman Nizaminin farsca yazmağına irad tuturlar. Lakin dahi şairin həyatına da yaxşı bələd olan M.S.Ordubadi “Nizami” librettosunun süjetində buna aydınlıq gətirmişdir. Atabəy Cahan Pəvləvan Nizaminin Azərbaycan dilində qələmə alınan tam külliyyatını yandırmaqdan ötrü adamlar göndərir və onlar Nizaminin Azərbaycan dilində yaratdığı ədəbi-bədii irsinin saxlandığı kitabxanayı dağıdıb, cırıb yerə tökürlər. Bu zaman şair evinin qarşısında duran kütlələrə üzünü tutub deyir:

“Ey camaat, siz şahid olun. Məni öz xalqımın dərdini doğma dilimdə yazmağa buraxmadılar. Bu cırılib dağıdılan vərəqlər Azərbaycan xalqının şəhvətpərəst xəlifələrə, yirtici atabəylərə və vəhşi hakimlərə qarşı qopardığı üsyanın tarixidir. Tarixi məhv edənlərə qarşı nifrət! Siz ey üsyançı kütlələr, öz tarixinizi yadınızdan çıxarmayın! Onu övladdan vladə tapşırıb, gələcək xalqa irs qoyun! Dağıl ey mənim xəzinəm, dağıl! Səni mən yaratmışdım, mən də yaradacağam!”[8, s.206].

M.S.Ordubadinin tək “Qılinc və qələm” əsərindəki qəhrəmanı Nizami deyil, – onun əsərlərindəki bütün qəhrəmanlar dogma vətənlərini yadelli işalçıların cəngindən qurtarmaq üçün cürbəcür yollarla mübarizə aparırlar. Bu ədibin qəlbindən gələn bir hayqırtıdır ki, əsərə hopub:

“Ordubadinin elə bir əsəri yoxdur ki, Azərbaycanla əlaqədar olmasın. Yüksək yazıçılıq mədəniyyətinə malik olan bu ədibin əsərlərində biz Vətənimizin həm uzaq-yaxın tarixi keçmişimizin, tarixi qəhrəmanlıq ənənələrimizin, həm də müasir həyatımızın müəyyən dövrünü - yeni həyat uğrunda mübarizə illərinin bədii inikasını görürük” [6, s.11].

Üzeyir bəy Hacıbəylinin bütün sovetlər birliyinə səs salan “Koroğlu” operasının liberrettosu Heydər İsmaylovla M.S.Ordubadiyə məxsusdur. Libretto xalq qəhrəmanlıq dastanı “Koroğlu” dastanının motivləri əsasında qələmə alınmışdır. Üzeyir bəy libretto qələmə alınarkən bilavasitə yaxından iştirak etmiş, özünün musiqi duyumuna və fitri istedadına rəğmən operanın daha əzəmətli alınması üçün təxəyyülünün süzgəcindən keçirə-keçirə libretto müəllifləri ilə birlikdə çalışmışdır.

Operanın əsas qəhrəmanı ədalətsiz və qəddar hökmdar tərəfindən əzilmiş məzlum xalqdır. Koroğlu da bu məzlum xalqın nümayəndələrindən biridir. Lakin o, əzmkar, cəsarətli, kimsədən qorxmayan, fiziki cəhətdən çox qüvvətli bir igiddir. I pərdənin başlanğıcında xalqın məzlumluğu ilə yanaşı zülmkarlara qarşı üsyanını ifadə edən xor “Bu gözəl təbiət” nümunəsini oxuyur:

*Bu gözəl təbiət, bu şən mənzərə,
Bir daha səadət verməz bizlərə.
Səadət verməz, səadət verməz bizlərə.*

*Matəmə brünmüş gözəl kəndimiz,
Görünür bu dünyada yox bəxtimiz.
Görmədik azadlıq üzü bir zaman,
Əzdi xan, əzdi xan, əzdi xan [4, s.273].*

Bunun ardınca xor hüznü şəkildə “Yazıq Alı” nümunəsini ifa edir. Gərək bu gün edək qiyam, onun da ardınca “Hər bir yerdən, dağdan, daşdan” xoru, bundan da sonra “Əhdnamə” xoru gəlir.

Onu da qeyd edək ki, Üzeyir Hacıbəyov M.S.Ordubadının və Heydər İsmayilovun qələmə aldığı librettonu ixtisara salmış və yaradıcı heyət üçün münasib olan yerləri saxlamışdır.

Üzeyir bəy Hacıbəyli özü aşiq sözünü eşq ilə bağlayır. Folklorşünas alim, yazıçı-dramaturq, kinossenarist Məmmədhüseyn Təhmasib isə aşiq sözünün qədim türk sözü olaraq “aş” sözündən alındığını qeyd edir. Lakin zaman-zaman aşiq yaradıcılığında dəyişiklər olmuş, aşıqlar məhəbbət dastanları yaradaraq aşiq sözünü sevgiliyə, yara şamil etmişlər. “Koroğlu” yuxarıda qeyd edildiyi kimi qəhrəmanlıq dastanıdır. Bir sıra tarixi mənbələr Koroğlunu real tarixi şəxsiyyət hesab edirlər və onu XVI əsrin sonunda başlamış “Cəlalilər hərəkatı”nın lideri olduğunu qeyd edirlər: “Naxçıvan ərazisi, Salmas və Xoy Koroğlunun ən çox fəaliyyət göstərdiyi yerlər kimi təsvir olunur. “Koroğlu” dastanının bir sıra variantlarında Koroğlunun məskəni olan Çənlibel qalasının Naxçıvandə Makuda yerləşdiyi göstərilir. Bundan başqa digər səmtlərdə də Çənlibel adlı yerlər mövcuddur və Koroğlunun konkret olaraq ən çox hansı yerlərdə fəaliyyət göstərdiyi dəqiqləşdirilməmişdir. Bununla belə təkcə onu demək kifayətdir

ki, Koroğlu XVI əsrdə yaşamış məşhur Cəlalilər hərəkatının rəhbərlərindən biri olmuş və daha sonralar təkbaşına mübarizəni davam etdirmişdir. Azərbaycanın bu xalq dastanında Koroğlunun özünün qoşduğu şeirlərdə onun Təklə-Təkəli tayfasından olduğu təkrarən qeyd edilir: “Təklə-Türkman, Cəlalə tək elim var...”, “Bolu bəg tutubdu Eyvəz balını, Deyün Təkəlidən ellərim gəlsin...”, ... Gətirin Eyvəzi Darayın telin, Car eyləyin gəlsin Təkəli elin...”, “...Koroğludur mənim adım, Təkə-türkman elim vardır...”, “...Koroğluyam, Təkə-türkman elim var, Gənim üstə qüvvətlicə qolum var...”, “...Təkəlütkə elim vardır dalımda, Rüstəm kimin gücüm vardır qolumda...”, “...Əl götürdüm

çəmənimdən, gülümdən, Ayrı düşdüm Təkəlütkə elimdən...”[9].

“Koroğlu” operası öz bənzərsizliyi, möhtəşəmliyi, əzəməti ilə bütün sovetlər birliyinə səs salmışdı. Moskva ziyahları, musiqi biliciləri, mətbu orqanları bu hər kəsi ehtizaza gətirən opera haqqında sevinclə danışır, fərəh hissələ yazırdılar:

“Moskva mətbuatı, bəstəkarlar, musiqişünaslar şah operamızın başına təm-təraqlı təriflər yağdırırdılar. Totalitar rejimdə sənət əsərinin dəyəri nə qədər yüksək olsa da, son həddə onun taleyini rəsmi dövlət təqdiri təyin edir. “Koroğlu”nu Stalin özü bəyənməmişdi. O dövrdə bundan yüksək mükafat ola bilməzdi. Amma qısa müddət ərzində Üzeyir bəy dövlətin rəsmi ənamlarını da qazanmışdı. SSRİ Xalq artisti adına, əvvəlcə “Koroğlu” operasına görə, sonra “Arşın mal alan” filminə görə iki dəfə Stalin mükafatına layiq görülmüşdü, Lenin ordeniylə təltif olunmuşdu, SSRİ Ali Sovetinə deputat, Azərbaycan Elmlər Akademiyasına həqiqi üzv seçilmişdi. Bütün bunlardan başqa, şübhəsiz, Stalinin göstərişilə keçmiş müsavətçi nizamnaməyə uyğun olaraq namizədlik mərhələsini keçmədən birbaşa Kommunist partiysına üzv qəbul edilmişdi.” [1].

“Koroğlu” operasının yaranmasının çox qəribə və maraqlı tarixçəsi var. Üzeyir bəy çox həvəslə “Dəmirçi Gavə” operası üzərində işləyirmiş və operanın librettosunu yazmağı Məmməd Səid Ordubadiyə həvalə edibmiş. İşin qızgın vaxtında Heydər İsmayilov Üzeyir bəyə müraciət edib “Koroğlu” librettosunu yazdığını bildirir. Bu çoxlarının bilmədiyi tarixçəni Məsəlim Həsənov bu şəkildə nəql edir:

“Belə ki, Üzeyir Hacıbəyli 30-cu illərdə “Dəmirçi Gavə” adlı opera üzərində işləməyə başlamış, hətta bu barədə opera teatri ilə müqavilə də imzalamışdı. Bu isə o dövrün, elə indinin də tanınmış yazıçısı Məmməd Səid Ordubadını da cəlb etmişdi. Və günlərin birində hec də hamının tanımadığı Heydər İsmayilov Üzeyir bəyə “Koroğlu” operası üçün libretto yazdığını bildirir və həmin librettonu Üzeyir bəyə təqdim edir. Mövzu bəstəkarı tutur və o, dərhal “Dəmirçi Gavə” üzərində işi dayandırır, Məmməd Səidi çağırır və yeni opera üçün seirlər yazmasını xahiş edir...Məmməd Səid sonralar Üzeyir bəyin “Koroğlu” ilə bağlı ona dediklərini qələmə almışdı: “Koroğlu” dastanı əsasında bir opera yazmaq xəyalındayam. Sən bilirsən ki, Koroğlunun qəhrəmanlıq siması müxtəlif variantlar icərisində itib gətmişdir. Koroğlu kimi səbatlı bir üsyançını orta əsrlərə məxsus bir cəngəlin və eşqbaz olaraq qələmə verirlər. Buna görə də biz Koroğlu epoxasının siyasi və ictimai mündəricəsini yazdığımız operada aydınlaşdırmalıyıq. Xalqımız Koroğlunun möhkəm bir qəhrəman olduğunu, öz əsrinin məşhur üsyan təşkilatçısı kimi feodallara qarşı mübarizə apardığını səhnədə görməlidir” [5].

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi M.S.Ordubadi Azərbaycan musiqisi tarixində qızıl səhifələr açan, bir-birindən gözəl musiqiləri yaradan SSRİ xalq artisti Fikrət Əmirovla da yaradılıq əlaqələri saxlamış onun “Ürəkaçanlar” musiqili operettosuna libretto yazmışdır. “Ürəkaçanlar”ın premyerası 1944-cü ildə yeni yaradılmış Musiqili Komediya Teatrının açılışı ilə bağlı nümayiş etdirilmiş və tamaşaçılar tərəfindən sürəkli alqışlarla qarşılanmışdır:

“Fikrət Əmirovun “Ürəkaçanlar”, “Gözün aydın” və “Xoş xəbər” musiqili komediyaları Böyük Vətən Müharibəsi dövrü və müharibədən sonrakı çətin illərdə

yaranmışdır.https://az.wikipedia.org/wiki/Fikr%C9%99t_%C6%8Fmirov - cite_note-Tehmirazqizi309-203

1944-cü ildə respublikada Cəlil Məmmədquluzadənin adını daşıyan yeni Musiqili Komediya Teatrının açılışı oldu. Yeni yaradılmış teatra yeni milli repertuar lazım idi. Bu əsər Fikrət Əmirovun bəstələdiyi “Ürəkaçanlar”

operettası oldu. Gənc bəstəkarın bu komediyası teatrın ilk mövsümünün açılışında tamaşaya qoyuldu. Komediyanın libretto müəllifi Məmməd Səid Ordubadi idi. Dörd pərdədən ibarət olan musiqili komediyanın quruluşçu rejissoru Şəmsi Bədəlbəyli, rəssamı Nüsrət Fətullayev, dirijoru Şəmsəddin Fətullayev idi. Rəqslərə Qəmər Almazadə quruluş vermişdi. https://az.wikipedia.org/wiki/Fikr%C9%99t_%C6%8Fmirov_-_cite_note-Tehmirazqizi309-203

Üzeyir Hacıbəyli əsərlə bağlı bu cür rəy bildirmişdir: “Musiqili Komediya teatrının açılışı böyük hadisədir. Fikrətin musiqisinin müvəffəqiyyəti hamını sevindirir”. https://az.wikipedia.org/wiki/Fikr%C9%99t_%C6%8Fmirov_-_cite_note-Tehmirazqizi309-203 Musiqili komediyanın quruluşçu rejissoru Şəmsi Bədəlbəyli bildirir ki, “1944-cü ildə, çətin hərbi dövrdə Musiqili Komediya Teatrının açılışı oldu. İlk tamaşa Fikrət Əmirovun “Ürəkaçanlar” musiqili komediyasının premýerası idi” [10, s.309].

M.S.Ordubadinin yaradıcılıq əlaqəsində olduğu görkəmli və fitri istedadla malik bəstəkar Müslüm Maqaməyevlə olmuşdur. “Nərgiz” operasının librettasını yazdığı Ordubadiyə həvalə eləyən Müslüm Maqaməyev operanı yazmağa başlamış, lakin tamamlaya bilməmiş, finala yaxın Nalçıkdə dünyasını dəyişmişdir. Müslüm Maqaməyevin ədibə göndərdiyi son məktub onların yaradıcılıq əlaqələrinin nə qədər qırılmaz tellərlə bağlı olduğunu təsdiq edir:

“Möhtərəm qardaşım Məmməd Səid! Məktubunu bu saat, indi aldım və cavabını yazıram. Əvvəla, sən gedəndən sonra mən heç evdən çıxmırdım. İstəyirsən inan, istəmirsən inanma! Kəblə Fatmayı heç görməmişəm. Amma sənin salamını yetirməkçin bu axşam gedib gərəm onu! Sözüün doğrusu başıma onlar heç girmirlər: bir tərəfdən opera, bir tərəfdən də Cəmaləddindən heç xəbər yox. Kəblə Kövsr də vədələr verdi, amma bir nəticəsi çıxmadı.

Səid! IV məclisi qurtardım. Bilirsən nə xorlar yazmışam? “Şah İsmayıl” yadından çıxacaqdır. İndi bir dənə əngəlim qalıb, o da Gəlyarın ariyası. Onun da eskizini düzəltmişəm, amma o qədər də xoşma gəlmir. Xülasə, bu günlərdə teleqram alacaqsan ki, “Nərgiz”i qartarmışam. Ondan sonra varam hara deyirsən!

Kağızı (not) bu gün aldırımdı. Yoxsa mətəçiliyim var idi. Ramazana, Yavər xanıma, Rəcəbova, Saraya və kimə özün lazım bildin məndən çox-çox salam.

Sənə atəşli salam. Müslüm” [7, s.47].

M.S.Ordubadi Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı Müslüm Maqaməyevin təklifi ilə “Nərgiz” operasının librettosunu dahi Azərbaycan dramaturqu və şairi Hüseyn Cavidin “Çobanlar” radio-pyesinin süjeti əsasında qələmə almışdır.

Azərbaycanın ən görkəmli bəstəkarları M.S.Ordubadinin dəsti-xəttini lazımınca dəyərləndirmiş, onu canlı klassik adlandırmış, ona musiqi əsərləri üçün librettolar yazdığı həvalə etmiş yeri düşdükcə və şeir yaradıcılığına müraciət etmişlər.

Belə ki, ədibin bəzi şeir nümunələrinə Üzeyir bəy Hacıbəyli “Əsgər marşı” (1941), G.Brişteyn “Pambıq nəğməsi” (1940), Fikrət Əmirov “Gülərəm gülsən” (1946), “Sevdiyim yardım mənim”, Səid Rüstəmov “Könül mahnısı” (1958), “Sənindir” və s. kimi musiqilər bəstələmişlər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Anar. Üzeyir bəyin qəribə taleyi // 525-ci qəzet. – 2017, 16 sentyabr. – s.11.
2. Azərbaycan musiqi tarixi / ayılıb. rəhb. və elmi red. Z.Səfərova – Bakı: Elm, – 2017. – c.2. – 582 s.
3. Əlivanın Ariyası – Nərgiz operası / URL: <https://www.musixmatch.com/lyrics/Ramil-Qas%C4%B1mov/%C6%8Fliyar%C4%B1n-ariyas%C4%B1n%C9%99giz-operas%C4%B1>
4. Hacıbəyov, Ü. Əsərləri: [on cildə] / tərt. Q.Qasımov – Bakı: Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, – 1964. – c.1. – 319 s.
5. Həsənov, M. “Koroglu”-nin bolşevik tarixçəsi – Araşdırma, şəkillər / URL: <https://azvision.az/news/16194/news.html>.
6. Məmməd Cəfər. Seçilmiş əsərləri: [üç cildə] / tərt. ed. T.Fərzəliyev – Bakı: Çinar-Çap, – 2003. – c.3. – 319 s.
7. Məmməd Səid Ordubadi. Arxivindəki Məktublar / nəşrə hazırl. N.Səmədova – Bakı: Nurlan, – 2002. – 99 s.
8. Məmməd Səid Ordubadi. Nizaminin dövrü və həyatı / tərt. ed. N.Səmədova – Bakı: Elm, – 2021. – 224 s.
9. Şükürbəyli, F. “Koroglu” dastanı və Təkəli tayfası // Ədalət. – 2018, 2 may. – s.7.
10. Təhmiraz qızı, S. Fikrət Əmirov / S.Təhmiraz qızı. – Bakı: Azpoliqraf, – 2012. – 400 s.
11. Üzeyir Hacıbəyli. Bibliografiya / layihənin rəh. Ə. Qarayev – Bakı, 2009. – 379 s.

LIBRETTOS OF MAMMAD SAID ORDUBADI

Summary

M.S.Ordubadi also made efforts for the development of Azerbaijani music, sometimes he have pushed his pen to write librettos and song texts, and he was successful here as well as in other fields. In addition to his contributions to the treasury of the press of Azerbaijani literature, the writer, who already has talent flowing from his pen, helped the enrichment of our musical treasury with his whole heart to transfer the creative heritage of our outstanding composers, led by Uzeyir Bey Hajibeyli, to future generations with unparalleled contributions, and further increased the immeasurable value of this legacy.

M.S.Ordubadi in 1935 to Muslim Magamayev’s (1885-1937) “Nargiz” opera, in 1937 to Uzeyir Hajibeyli’s (1885-1948) “Koroglu” (together with Heydar Ismayilov), in 1948 to Afrasiyab Badalbeyli’s (1907-1976) “Nizami” operas, in 1930 to Said Rustamov’s (1907-1983) “Five manat bride” musical comedy he wrote librettos for Fikret Amirov’s (1922-1984) operetta “Hearts ” (1944), and in 1943 he translated Joakino Rossi’s (1792-1868) opera “Seville Barber” together with Afrasiyab Badalbeyli.

ЛИБРЕТТО МАМЕДА САИДА ОРДУБАДИ

Резюме

М.С. Ордубади также прилагал усилия для развития азербайджанской музыки, иногда он писал либретто и тексты песен, и добился успеха здесь, как и в других областях. Помимо своего вклада в сокровищницу литературной печати Азербайджана, и без того талантливый писатель, он также всецело способствовал обогащению нашей музыкальной сокровищницы, передаче творческого наследия наших выдающихся композиторов во главе с Узеир-беем Гаджибейли, будущим поколениям, внося беспрецедентный вклад, и еще больше увеличила неизмеримую ценность этого наследия.

В 1935 году М.С. Ордубади исполнил оперу «Наргиз» Муслима Магамаева (1885-1937), в 1937 году (совместно с Гейдаром Исмайловым) «Кероглу» Узеира Гаджибейли (совместно с Гейдаром Исмайловым), а в 1948 году оперы «Низами». В 1930 году он написал либретто к музыкальной комедии «Пятиманатная невеста» Саида Рустамова (1907–1983), оперетты «Сердцебиения» (1944) Фикрета Амирова (1922–1984), а в 1943 году – Хоакинно Росси (1792–1868) «Севильский цирюльник» опера он перевел его на наш язык вместе с Афрасиабом Бадалбейли.

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva